

**TURON FANLAR AKADEMIYASI FAXRIY AKADEMIGI, FALSAFA
FANLARI DOKTORI, PROFESSOR SHODIYEV RUSTAM
TOXIROVICHNING 70 YILLIK YUBILEYIGA BAG'ISHLANGAN
"SHARQ TAFAKKURI VA INSON MUAMMOSI: MA'NAVIYAT, TIL VA
TARBIYANING FALSAFIY TAMOYILLARI"**

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA
ILMIY-AMALIY ANJUMAN

**25-IYUN
2025-YIL**

SAMARQAND 2025

Muallif	Maqola mavzusi	Sahifasi
<i>Ahmadovich</i>	TASAVVUFİY-FALSAFIY QARASHLARI	
<i>Indiaminova Shoir</i> <i>Amriddinovna</i>	SUG'D YOZMA MANBALARI VA ARXEOLOGIK TOPILMALAR ASOSIDA IPAK YO'LI TARIXINI O'RGANISH	376
<i>M Misrbekova</i>	TARIX TA'LIMI ORQALI MILLIY ONG VA VATANPARVARLIKNI SHAKLLANTIRISH	380
<i>Abdullakhodjaev Adkhomkhodja Isakhodjaevich</i>	THE IMPORTANCE OF IBRAT'S VIEWS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL EDUCATION FOR YOUTH: A SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS	382
<i>Muslimov Sherzod Akbarovich</i>	ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING AKSIOLOGIK QARASHLARI	386
<i>Umurzakova Kommuna Xursanovna</i>	ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ: ВОЗМОЖНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ	389
<i>Эгамбердиева Зарина Уктамовна</i>	АЛИШЕР НАВОИ И АБДУРАХМАН ДЖАМИ: ФИЛОСОФСКО-ГУМАНИСТИЧЕСКОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ, В КОНТЕКСТЕ СУФИЗМА И КУЛЬТУРНОЙ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ ВОСТОКА	393
<i>Utegenova Jamila Djolmurzayevna</i>	BIOETIKANING IJTIMOIIY TARAQQIYOTGA TA'SIRI	397
<i>Egamberdiyeva Aziza Mustafayevna</i>	ALTRUIZM JAMIYATDA YOSHLARNI FALSAFIY TARBIYALASH OMILI SIFATIDA	400
<i>U.Yu. Nazarov</i>	SAIDRIZO ALIZODA MA'RIFATPARVAR OLIM SIFATIDA	404
<i>Муминов Нозим Наимович</i>	АСПЕКТЫ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОГО ПОДХОДА ПО ИЗУЧЕНИЮ ЗАПАДНОГО СУФИЗМА	409
<i>Ravshanov Akmal Maxmudovich</i>	YA'QUB CHARXIY ILMIY MEROSI VA UNING TASAVVUFİY G'OYA TARAQQIYOTIDAGI O'RNI	412
<i>Mahliyo</i>	YOSHLAR ONGIDA DINIY	416

zarur. Globallashuv jarayoni bioetik masalalarni nafaqat axloqiy, balki estetik nuqtai nazardan ham ko'rib chiqishni talab etmoqda. Estetika va bioetika o'rtasidagi muvozanat – inson qadrini saqlash, biotibbiyotda insoniylik va ma'naviylikni ta'minlash uchun muhimdir. Har qanday texnologik yoki tibbiy yutuq, estetik maqsadlarda qo'llanilsa ham, u insonning shaxsiylik huquqi, tengligi va tabiiylik tamoyillarini buzmasligi lozim. Shunday ekan, bioetik qarorlar qabul qilishda nafaqat ilmiy va axloqiy, balki estetik mas'uliyat ham dolzarb ahamiyat kasb etadi.

ALTRUIZM JAMIYATDA YOSHLARNI FALSAFIY TARBIYALASH OMILI SIFATIDA

Egamberdiyeva Aziza Mustafayevna

Navoiy davlat pedagogika instituti dotsenti

Jamiyatda yoshlarni falsafiy tarbiyalashda altruizmning fundamental nazariy va amaliy muammolari katta ahamiyatga ega. Turlicha ekstremal vaziyatlarda insonlarning bir-birlariga o'zaro yordamini nazorat qilish qiyin bo'lganligi uchun ijtimoiy ko'maklashish imkoniyatini ochadi. Professor Q.Nazarov fikricha, "altruizm – odatda, yaqinlarga mehr-muhabbat bilan qarash, odamlarning xatolarini kechirish, o'zining qadr-qimmatini chetlab o'tib, uy-fikri va xatti-harakatini boshqalar hayotiga bag'ishlash, o'zini tamomila unutishni anglatadi"[1.68]. Bunday insonlar o'tmishda ham, hozirda ham ko'plab topiladi. Ular o'z ehtiyoj va manfaatlaridan ko'ra jamiyatning, biror-bir insonning qadrini ko'tarish uchun butun umr intiladilar. Altruizm ezgulik va insonparvarlik instinkti sifatida barcha instinktlarning tendentsiyalarini axloqiy jihatdan jamiyatda inson qalbida rivojlantirib, o'z xayrixohligi asosida fuqarolar bilan yaqinda ijtimoiy ko'makni amalga oshiradi.

Shaxs xususiyatlari tizimidagi altruizm dominant instinkt sifatida shaxsning mohiyatini, individualligini belgilaydi, Instinktlar ierarxiyasi uning qadriyatlari ierarxiyasini belgilaydigan shaxsiy profilni tashkil qiladi. Dominant instinktlari shaxs tomonidan qabul qilingan qadriyatlar to'plamini aniqlaydi. Altruizm qadr-qimmatni saqlash instinkti ustunlik qiladigan shaxs turi uchun qadriyatlar ierarxiyasida katta ahamiyatga ega bo'lib, ma'naviy o'zini o'zi takomillashtirish, muhtoj odamga hamdardlik, tabiatga muhabbat kabilar yuqori turadi.

Altruizm shaxs ijtimoiy tuzilishining maxsus tuzilmasini tashkil etuvchi tarkibiy qism bo'lib, hukmron instinktlarning egosentrizmini olib tashlaydi, vijdon, rahm-shafqat, hamdardlik, muhabbat, adolat kabi qadriyatlarni ichkilashtirishga sabab bo'ladi. Instinktiv sohadagi altruizmning shaxs instinktlari

va yo'nalishlariga ta'sirining kuchayishiga olib keladi. Bu tushunchaning falsafiy qarash sifatida o'rganilish zarurati yoshlikdan boshlab alohida ma'no kasb etishi bilan belgilanadi. Shu bilan birga, falsafiy qarash haqidagi kundalik fikrlar ko'pincha bu hodisaning mohiyatiga to'g'ri kelmaydi va ko'pincha fan nuqtai nazaridan uning talqinidan farq qiladi. Biroq, falsafiy qarash bo'yicha ilmiy tadqiqotga qo'yilgan muammoni hal qilish dolzarb vazifadir.

Nazariy manbalarni tahlil qilish natijasida falsafiy qarashning ko'plab ta'riflari mavjudligi aniqlandi. Turli tadqiqotchilarning qarashlarini tahlil qilish natijasida altruizmning mohiyatini tashkil etuvchi muhabbatni ta'rifi ham muhim masala sanaladi. Muhabbat - bu hissiy, kognitiv va motivatsion ehtiyoj bilan bog'liq xususiyatlar majmuini o'z ichiga olgan biologik va ijtimoiy omillar ta'siri ostida shakllangan murakkab hodisa [2.198]. U jamiyatning barcha sohalarida namoyon bo'ladi va falsafiy qarash ob'ektiga muvofiq muayyan xatti-harakatlarda namoyon bo'ladi. Muhabbat murakkab falsafiy hodisa sifatida insonda yoshlik davrida to'liq namoyon bo'ladi, chunki bu bosqichda aqliy rivojlanish eng yuqori darajaga etadi. Bu paytda insonning qadriyatlari, dunyoqarashi to'liq shakllanadi, u hayotda qabul qilinadigan xulq-atvor normalari, qoidalari va namunalarni o'rganadi. Bundan tashqari, inson yoshlik davrida insoniylikka xos bo'lgan hissiylikning barcha imkoniyatlarini intensiv ravishda amalga oshiriladi. Falsafiy qarashning o'ziga xos ahamiyatini aniqlash imkoniyati keng bo'aldi [3.213].

Falsafiy g'oyalarning xususiyatlarini o'rganish jarayonida olingan ma'lumotlarning mazmuni tahlil qilinadi va amalga oshirildi. Nazariy tahlil va empirik qarashlarga asoslangan amaliy tadqiqotda muhabbatning tuzilishi, jumladan, hissiy, kognitiv, xulq-atvor, motivatsion-ehtiyoj, qiymat va fiziologik komponentlar haqida aytish mumkin. Bundan tashqari, ma'lum bir toifalarni miqdoriy baholashni talab qiladigan usullar bilan ishlashda sub'ektlar falsafiy qarashni tavsiflaydilar. Muhabbatning eng kerakli atributlarini ko'pchilik sub'ektlar muhabbat tuyg'usi deb tushunishadi, ya'ni ular muhabbat tabiatini tan oladilar. Insonning falsafiy qarashlar haqidagi g'oyalari hissiy, xulq-atvor va kognitiv komponentlar asosida rivojlanib, qolgan komponentlar esa sub'ektlar tomonidan amalga oshirilmaydi yoki kam tushuniladi. Sevimli odamga oid jumalarni tahlil qilishda uning asosiy xususiyatlari sub'ektlar nuqtai nazaridan aniqlanadi. Shu bilan birga, sevikli kishining asosiy xususiyatlari - mehribon odamlarga uning atrofida o'zlarini qulay his qilishlariga imkon beradigan xususiyatlar sanaladi. Sevgan odamning xatti-harakatlari yoki sevgan kishiga bo'lgan munosabatini tavsiflovchi belgilar kamroq esga olinadi.

Shaxsiy altruizmning falsafiy xususiyatlari haqida gapiradigan bo'lsak, muvaffaqiyat ijtimoiy-falsafiy hodisa sifatida insonning yetakchi hayotiy qadriyatlaridan biri hisoblanadi. Muvaffaqiyatga intilishga bo'lgan ehtiyoj asosiy

va hayotiy ahamiyatga ega. Bu yutuq motivatsiyasi, shaxsning o'zini o'zi takomillashtirish istagi, o'zini namoyon qilish zarurati, ko'proq narsaga erishish istagi, ilgari erishilgan darajani yengib o'tish va boshqalarga asoslanadi.

Insonning muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillar - bu uning o'zini o'zi anglash va o'zini o'zi qabul qilish darajasi, shuningdek, shaxsiy qulaylik va ijtimoiy tan olinishi uchun ma'lum harakatlar qilish zarurligini anglashdir. Motivatsiya va muvaffaqiyatga erishish muammosiga mahalliy va xorijiy mualliflar bu masala bo'yicha tadqiqotlar olib borganligi, ularning tabiati haqida turli xil qarashlar mavjudligi barcha ma'lum. Muvaffaqiyatga intilayotgan shaxsning falsafiy xususiyatlari muammosini o'rganish amalga oshirilayotgan islohotlar davrida ayniqsa dolzarb bo'lib qoladi. Jamiyatimiz rivojlanishining zamonaviy sharoitida, ayniqsa, yangi turdagi mutaxassislar talab qilinadi, ya'ni faol, tashabbuskor, ochiqko'ngil, kasbiy mahoratga ega va hayotning barcha sohalarida muvaffaqiyatga erishish uchun motivatsiyaga e'tibor qaratiladi.

Muvaffaqiyatga erishishga qaratilgan zamonaviy talabalarining falsafiy xususiyatlarini ilmiy tadqiq etish zarur. Muvaffaqiyatga yo'naltirilgan odam juda faol va tashabbuskor bo'lib, to'siqlarga duch kelganda, ularni yengish yo'llarini izlaydi va maqsadlarga erishish, o'z kelajagini uzoq vaqt davomida rejalashtirishdagi qat'iyatligi bilan ajralib turadi. Muvaffaqiyatga intilayotgan shaxsning falsafiy xususiyatlari shaxsning yo'nalishi, o'zini o'zi qadrlashi, intilishlari darajasi, sub'ektiv nazorat darajasining lokalizatsiyasi, aql-idrok, harakatchanlik, moslashuvchanlik va muvaffaqiyatga ijobiy munosabat bilan bog'liq bo'ladi. Muvaffaqiyatga rag'batlantirilgan shaxs quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi: shaxsiy va kasbiy qarorlarni amalga oshirishga qaratilgan maqsad va vazifalarni aniq bilish; bilim va ko'nikmalarga ega bo'lish istagi, hayotiy faoliyat jarayoni va natijalaridan hissiy qoniqishi lozim.

Zamonaviy turdagi mutaxassislarni - muvaffaqiyatga yo'naltirilgan mutaxassislarni shakllantirishga intilishga zamonaviy talabalarning faolligi, ijodiy tashabbusi va mustaqilligiga e'tibor qaratadigan shaxsga yo'naltirilgan yondashuv yordam beradi. Altruizm, vijdonning yuqori tuyg'usi sifatida, hamdardlik, boshqalarni tushunish, boshqalarga, ularning e'tiqodlariga, urf-odatlariga, ehtiyojlariga, da'volariga toqat qilish qobiliyati, murosaga kelish qobiliyati - bu shaxsning o'z irodasi bilan rivojlanadigan ruhiy iste'dodda muvaffaqiyatni namoyon etadi.

Altruizm har qanday tashqi mukofot yoki mukofot bilan bog'liq bo'lmagan, boshqa shaxsga yoki ijtimoiy birlashmaga qaratilgan xatti-harakatlar sifatida belgilanishi mumkin. Taklif etilayotgan mavzu kontekstida sub'ektning ichki holati, uning haqiqiy yo'nalishi masalasi ayniqsa dolzarb bo'lib qoladi. Axir, biz yordam bergan odamdan har qanday minnatdorchilikni kutish altruizm

tushunchasiga to'g'ri kelmaydigan mukofot kutish sifatida qaralishi mumkin. Bundan tashqari, chinakam altruizmdan tashqari, tashqi xatti-harakatlar insonning ichki niyatlariga mos kelganda, motivatsiya chinakam altruistik bo'lsa, tashqi altruistik xatti-harakatlarning ko'plab shakllari mavjud bo'lib, ularning ichki mexanizmlari altruizm ta'rifiga umuman mos kelmaydi. Bu holat turli omillar tomonidan qo'zg'atilishi mumkin. Turli mualliflarning turli falsafiy qarashlarini ko'rib chiqsak, ular bu masalani qanday hal qilishlarini ko'rishimiz mumkin. Shuningdek, odamlar altruizmning himoya shakllaridan foydalangan holda erishmoqchi bo'lgan maqsadlarga qanday qarashlar mavjudligini kuzatish mumkin bo'ladi. Darhol shuni ta'kidlash kerakki, bizning ishimizda ichki tuzilishda bunday bo'lmagan altruistik xatti-harakatlar ya'ni, ta'rif bilan taqqoslaganda, u to'g'ridan-to'g'ri mukofot yoki rag'batlantirishni kutishga yoki manipulyatsiya holatiga asoslanadi. U tashqi mukofotlar qadriyatlariga ega bo'lmasdan, ammo odam o'ziga yordam berishni, o'z qadr-qimmatini oshirishni, o'z muammolarini qoplashni va hokazolarni bajaradi⁴⁰. Altruist inson boshqalarning xohish-istaklariga hamdardlik ko'rsatdi, bu odamlar va o'zi o'rtasida g'ayrioddiy kuchli aloqani his qiladi. Uning super egosi unga o'z xohish-istaklarini ro'yobga chiqarishga imkon bermaydi, lekin boshqa odamlarda kutilmagan tarzda bunga toqatli bo'lib chiqishiga olib keladi. U boshqalarga o'zlarining shunga o'xshash impulslarini koo'iktirish orqali o'z impulslarini qondirdi. Shunday qilib, uning o'z instinktlarini boshqalarning foydasiga tashqi rad etishi ya'ni, aslida, altruistik xatti-harakati egoistik ma'noga ega bo'lib, unga aylanma tarzda kechiktirilgan harakatlarni amalga oshirishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Назаров Қ. Н. Жаҳон фалсафаси қомуси. -Тошкент: “Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти”, “Маънавият”, 1-жилд, 2023. -Б. 65.
2. Несына С.В. Романтическая любовь в ранней юности как психологическое явление. Автореф. дис. канд. психол. наук. – Тамбов, 2004. – 198 с.
3. Горобец Т.Н. Любовь – духовная потребность в реализации жизненной стратегии // Мир психологии. 2006. - № 1. – С.213.

⁴⁰ Несына С.В. Романтическая любовь в ранней юности как психологическое явление. Автореф. дис. канд. психол. наук. – Тамбов, 2004. – С. 199.